

“DAĞ BAŞLARI YIRTAR KOCA BİR SELDİ”: ABDÜLFETTAH RAUF ŞİİRİNDE VİCDAN

Ali Karahan

Arş. Gör., Tarsus Üniversitesi, alikarahan@tarsus.edu.tr

ORCID: 0000-0002-5199-7272

DOL: <http://doi.org/10.51331/EB10AK>

GİRİŞ

Bazı durumlarda ikilemde bırakan bir iç ses olmasının yanı sıra vicdan, iyi-kötü veya doğru yanlış ayırımı yapmak konusundaki yetisi, ahlaki esasları işletmesi ve yapıp etmeleri sigaya çekerek kurguladığı özdenetimle varlık gösteren bir olgu farz edilir. Vicdan salt geçmişi sorgulama, anı denetleme eğilimi göstermez, aynı zamanda önleme düzeneği¹ şeklinde de geleceği yönlendirmeye çalışır. Ayrıca haksızlığa, zulme veya gadre itiraz cesareti aşilayarak karşı çıkma kültürü edindirir. Ötekini umursamak ve toplumsal kanıyı üstlenmek kişide bir öğrenmeye yol açar. Bilinçlenme süreciyle ortaya çıkan “yaşantı”² vicdan hâlini almaya başlar. Türkçe kökenli “bulunç”³ sözcüğüyle de ifade edilen

1 Hamdi Bravo, *Vicdanın Sessizliği* (Ankara: Fol, 2020), 29.

2 İonna Kuçuradi, *Etik* (Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2006), 154.

3 Rasim Bakırcioğlu, *Ansiklopedik Psikoloji Sözlüğü* (Ankara: Anı Yayıncılık,

kavram, Arapça'da da “bulmak” anlamına gelir.⁴ Çünkü kişi süzgeçten geçirerek edindiği her ahlaki, içinde bularak idrak eder. Yer yer bireysel deneyim ve toplumsal normların bütünü olarak “törel bilinç” açmazlarını süzgeçten geçiren vicdan, ölçer veya merceğe altına alır.⁵ Hakkaniyeti gözetken bir yargıda bulunmak ve mahrumiyeti, acıyı veya elemi sezmek, anlamak vicdani eylemlerdir. Bu nedenle ötekiyle duygudaşlık, özdeşleşme ve dert ortaklığı vicdan doğrultusunda gerçekleşir.

Vicdan şaşmaz bir pusula olarak bilinir. Duyguların kişiyi doğruya yönelttiğini düşünen Rousseau “Akıl bizi çok sık aldatır; onu dinlememeye fazlasıyla hakkımız var ama vicdan asla aldatmaz”⁶ sözleriyle vicdanı gerçek rehber olarak algıladığını belirtir. Rousseau için ruhun sesi olan vicdan akıldan farklı olarak yanıltmaz niteliktedir. Vicdanın akılla birlikte çalışması sonucunda iyi olanın seçilebilecek kadar berraklaşacağını ve kötünün engellenebileceğini göz ardı etmeyen düşünür, bunun yaratılıştan geldiğini vurgular. İyi ve kötü arasındaki farkı gözetken, semavi bir ses olarak insanı Tanrı'ya yaklaştıran ve denetimsiz veya kurlsız aklın sürüklediği kötülükten koruyan vicdan, son derece insani ve ahlaki bir duygudur. Ayrıca toplumsallığı da bina eden düzen fikri ve dayanışma etiği için de vazgeçilmez olan bu vicdan, bireysel aşkınlığı sağlayarak başkalarını da düşünme erdemine götürür.

2006), 57; Cem Dilçin, *Adlar Sözlüğü* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014), 409.

4 Ömer Türker, *Ahlak-Yeni Bir Yaklaşım* (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2019), 74.

5 Bedia Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü* (Ankara: TDK Yayınları, 1979), 174.

6 Jean-Jacques Rousseau, *Emile Ya Da Eğitim Üzerine*, çev. Yaşar Avunç (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017), 400.

Ahlaki bilginin davranış üretmesini de kapsayan vicdan⁷, Türk-İslam düşünce sisteminde ilk kez İbn Sina'da "vicdaniyyat" olarak, aklın duyular aracılığıyla edindiği ilkeler ve olgular üzerinden gerçekleştirdiği değerlendirme anlamında karşılık bulur.⁸ Tanrı lütfu görülen kavram, insan davranışları üzerine hüküm veren kaideler bütünüdür.⁹ Bu saik, Tanrı, toplum veya birey üçgeninde salınım kazanarak denetim merkezi kurar. İyi düşünceyle veya doğru eylem gerçekleştirmekle huzurlu olunduğu gibi yanlış davranış ardından da pişmanlık, utanç ve vicdan azabı görülür. Hatta öteki üzerindeki yargılamanın vardığı noktada kutlama, hürmet, hakir görme, ayıplama ve şaşkınlık duyguları ortaya çıkabilir.¹⁰ Hayır ve şer arasındaki seçim sonucunda vicdan, bazı duygulanımlar doğurur ve bunların belirtisi olarak da rahatlığa erişir ya da azap çeker. "Benin kendi eleştirel tarafınca mahkûm edilişinin"¹¹ ifadesi olan suçluluk ise vicdanın kişinin kendi aleyhine işlemesiyle ortaya çıkar. Geçmişin veya şimdinin değişmesi arzulan olguları, kararları veya ortamları etrafında beliren vicdan azabı bir tür kederlenme¹² şeklinde kişiyi çevreler. Pişmanlık ve sıkıntı veren, içlenme yaşatan olumsuzluğun deneyimlenmesi, vicdanı sızlatabilir. Bunlar "keşke fantezisi"¹³ altında varsayımlar yaratır ve manevi acıyı katlar.

7 Ömer Türker, *Ahlak-Yeni Bir Yaklaşım*, 74.

8 Ali Tekin, "Vicdan ve Vicdani Önergeler Arasındaki İlişki," *İslam Düşüncesinde Vicdan Kavramı*, ed. Yunus Cengiz & Selime Çınar (Ankara: Nobel Yayınları, 2018), 54.

9 Erol Güngör, *Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk* (İstanbul: Ötügen, 2000), 129.

10 Nurettin Topçu, *Ahlâk* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016), 139.

11 Sigmund Freud, *Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd*, çev. Ali Babaoğlu (İstanbul: Metis Yayınları, 2011), 109.

12 Spinoza, *Ethika*, çev. Çiğdem Dürüşken (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2012), 223.

13 David Hume, *Ahlak İlkeleri Üzerine*, çev. Nil Demir (Ankara: Fol, 2019), 73.

Toplumsal açıdan vicdan, onu kurgulayan ilkelerin çoğunluktan kaynaklanacağı, sorumluluk yarattığı gibi hüznün veya huzur da hissettiren ve ahlaki müeyyidenin baskı gücünde kendini gösteren bir farkındalıktır. Aynı zamanda gelişimsel olarak öteki ve toplumsal arasındaki gerilimde var olan¹⁴ aldırış duygusudur. Ortak ahlak ya da vicdanın biçimlenmesi, sempati ve empati gibi ön merhamet güdülerinin ötekine yönelmesiyle başlar. “Ah-laki ilişkiler vicdanlar arası ilişkilerdir” diyen Durkheim, toplumun ortak vicdan sahibi bir yapı olduğunu ileri sürer.¹⁵ İnsanların inançlarındaki aynılıklar, “kolektif bilinci” vücuda getirir. Böylece topluma dönük bu ahlaklılık, kendinden olana/olmaya-na kayıtsız kalmayı ve bencilliği engeller. Bencillikten kaçınan kişi, vicdan yoluyla diğerkâm olur. Bu, ötekine zarar verecek veya haksızlığa neden olacak eylemlerden feragat etmek ve kişiyi fedakârlığa erıştiren gönül genişliğine kendini bırakmaktır. Nihayetinde vicdanın sadece varoluşsal değil etik anlamda da öteki/toplum üzerinden konumlandığı düşünülebilir.¹⁶ Böylece millî, toplumsal ya da kamu vicdanı adıyla bilinen eğilim, ortak kıymetler toplamı olarak algılanabilir. Ziya Gökalp’in “Millî bir vicdana, millî bir mefkureye malik olmayan bir kitleden ahlak, hamiyet, fedakârlık beklemek abestir”¹⁷ sözleri erdemlerin kökeninde yer alan vicdanın toplumsallığına işaret eder. Vicdanın toplumsal söylemin dili oluşu ve sosyal değerlere hizmet edişi, “millîleşme”sine de kapı aralar. Zor zamanlarda kabaran millî vicdan, badireleri ve izlerini barındıran bellek görevi de görür.

14 Ahmet Cevizci, *Felsefeye Giriş* (Bursa: Sentez Yayıncılık, 2007), 170.

15 Emile Durkheim, *Ahlak Eğitimi*, çev. Oğuz Adanır (İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 2004), 67.

16 Adam Smith, *Ahlaki Duygular Kuramı*, çev. Berkay Tartıcı (İstanbul: Liber Plus Yayınları, 2017), 190-191.

17 Ziya Gökalp, *Kitaplar 1*, haz. Şevket Beysanoğlu, Yusuf Çotuksöken, M. Fahrettin Kirzioğlu, Mustafa Koç & M. Sabri Koz (İstanbul: YKY, 2019), 63.

Vicdan sahibi, tanık olduğu olumsuzluğu aldırmamazlık edemez, haysiyet gereği tepki gösterir, düşkünün acısını duyumsar ve dindirme gayretini taşır. Milletçe yaşanan felaketler, büyük vicdanların haykırıışları eşliğinde akla düşür. İşte Abdülfettah Rauf da savaşları, sürgünleri, kıyımları ve yıkımları vicdanında tartan bir şair olarak Balkan Türklerinin müşterek sesini şiirlerine taşır.

Vicdanın Neliğı, Nasılı veya Ötekinin Şairdeki Yansımaları

İrfan sahibi, ehilidil kimseyi tarif ederken “Ârif ona derler ki onun gözleri girye/Vicdânı ise her dem ede hande-i vuslat”¹⁸ dizelerini söyleyen şair Abdülfettah Rauf, vicdan huzurunun/rahatlığının önemine dikkat çeker. Ona göre vereceğı hesaptan emin olan, vicdanı üzerinden edindiğı bilgiyle “arif”leşir. Çünkü vicdan arz edilen hâlleri, dinlenecek dertleri, “âh u vâh”¹⁹ eden dilleri veya üzüntü ve ayrılığın verdiği elemle gözü yaşı döken muzdarippleri anlar, alımlar, idrak ederek içselleştirir. Bu, vicdani bir edim olan merhametle, onun ön kabulleri sempati ve empatiyle mümkün olur. Önce acılı kişiye ısınma, ona yakınlık meydana gelir, ardından kendilik acıyı deneyimleyebileceğı olasılığı üzerinden bir yerine geçme/koyma yaşar. Abdülfettah Rauf’un “Vicdânımı giryân ediyor bunca fecâyı”²⁰ demesi, acıklı durumlar ve belalar karşısında kişinin nasıl ağlamaya meyyal hâle geldiğini, musibete uğrayanlara bir hassasiyet geliştirdiğini somutlar. Çünkü o, “Kinleri karşılayan dîn dolu”²¹ vicdanın varlığından haberdar

18 Abdülfettah Rauf, *Na’t ve Münâcât*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023), 34.

19 Abdülfettah Rauf, *Na’t ve Münâcât*, 44.

20 Abdülfettah Rauf, *Na’t ve Münâcât*, 54.

21 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Ab-

olduğunu ve sergilenen bütün garazlara vicdaniyla mukavemet etmenin değerini bildiğini gösterir. Ayrıca kendilik kurgusunu da vicdanına dayandıran şair, “Kendi vicdânımda buldum zevki mi her şevkimi/Fikrimizdir bâdemiz vicdândadır meyhânemiz” beytiyle kavramı yapıcı/inşa edici yönüyle anlamlandırır.

Şair, “Mevlid-i Nebî”de ise manevi rahatsızlığı, insanlığın karanlık ahvalini ve haksızlığın yaygınlaşmasını vicdan olgusuna da değinerek açıklar:

*Öyle bir kâbûs-ı zulmet çökmüş insâniyyete
Yoktu bir hakk-ı teneffüs sevgili hürriyyete
İnledi zulmün cihânlar zîr-i tazyîkinde hep
Kaldı vicdânlarda hasret şöyle adl ü rahmete²²*

Dörtlükte vicdanın Tanrısal kökenleri ve dini işlevi de mevzu bahistir. Şiirin başka bir bölümünde “Boş kalan vicdânlara Hak feyzini sindirdi o”²³ denilmesi, İslam peygamberinin nasıl ilahi kaidelerle vicdanı doldurduğuna ve ona işletecek ilkeler kazandırdığına dairdir. “Allah Deyince!”de geçen “Allâh deyince aşk ile lebrîz-i zevk olur/Vicdân uçar semâlara ondan da fevk olur”²⁴ beyti de yine aynı noktaya temas eder. Vicdan ancak yaratıcının sözüyle, buyruğuyla hizalanır, aşk aracılığıyla zevke gelir ve taşacak kadar dolar/doyar. Nihayetinde ise ululaşma, yücelme yaşar. Tersî söz konusu olduğunda ise, yani vicdanların boş, تنها kalması hâlinde, hayvanlaşma, hayvani zevk peşine düşme ve türlü çirkinlik belirebilir: “Dîn, iffet ü vicdân boş imiş zevk-i behîmî/Hakmış bu rezâlet bu cinâyet yeni çıktı”.²⁵

dula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023), 31.

22 Abdülfettah Rauf, *Na't ve Münâcât*, 97.

23 Abdülfettah Rauf, *Na't ve Münâcât*, 97.

24 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, 42.

25 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, 145.

Necip Fazıl Kısakürek'in "Çile"sine nazire olarak kaleme alınan "Şübheden Yakîne!" şiiri, vicdanların ne üzerine ihya olacağına açıklık getirir:

*Yılanlar geberdi îmân eliyle
Kartallar sürüldü rahmet yeliyle
Çalı çırpı gitti gufrân seliyle
Vîcdânlar cânlandı hak emeliyle²⁶*

Görüldüğü gibi Abdülfettah Rauf için vicdan, Tanrı rızasının gözetilmesiyle esasa kavuşur, hayat bulur. Aksi takdirde, tedirginlik kişiyi kuşatır, kalbe pişmanlık ya da keder çöker ve "Vîcdânlar bu azâb içre erirdi".²⁷ Şairin baktığı noktadan, vicdan azabı, pişmanlık veya suçluluk duyguları, İslam dairesinin dışına çıkıldığında, dinî emir ve yasaklara uyulmadığında veya gözler ilahi isteğe kapatıldığında peyda olur.

Türklerin asırlarca medeni hasletlerini damıtarak bayındır kıldığı Üsküp'te, Osmanlı tarihinin en netameli süreçlerinden olan Balkan Savaşları sırasında doğan Abdülfettah Rauf, İmparatorluğun kültür ortamının son zenginlikleriyle/numuneleriyle büyür ve kalem sahibi bir şair hâline gelir. Onun şiiri Balkan Türklerinin yitirdikleri medeniyetlerine ağıdını, vatandan koparılmasına içleniş ve bunların yanında milli/insani değerlere karşı kayıtsızlığa itirazı barındırır. "Göçüp gitmiş asıl sâhibleri"²⁸ dediği Rumeli'nin ıssız, himayeden yoksun ve yalnız kalması şair için "vîcdân parçalar" bir alın yazısıdır. "Güzel Yurdum"da yer alan

*Bu toprakta çiçekler yaşlı bir yüz rengini bağlar
Bu yerlerde sular bir şehka-i hicrân ile çağlar*

26 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, 96.

27 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, 99.

28 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023), 13.

*Müsel sel türbelerdir pür-keder seyrettiğim dağlar
Serâpâ sanki kabristâna dönmüş muzmahil bâğlar*

*Çıkan sesler heder olmuş hayâtta Müslümân ağlar
Bu coşkun hıçkırıklı giryeler vicdânları dağlar²⁹*

dizeleri, yas havasının yansımalarını, ayrılığın hıçkırarak ağlamaya götüren elemini, doğa manzaralarının dahi keder verdiği, dağların türbeler olarak algılandığı ufku, perişan bağların mezarlığa dönüştüğü betimlemeleri ve bütün bunlara şairin/öznenin vicdan kabartmasını taşır. Abdülfettah Rauf, sürgün, mezalime varan kıyım ve türlü badirelerin harap ettiği Balkanları, Balkan Türklerini/müslümanlarını vicdanı üzerinden kıymetlendirir ve aldırış duygusunun harekete geçirdiği merhametini onlara yönelir. “Yetim kalmış çocuklar dul kalan tâze gelinlerle/Bıçak altında doğranmışlara â'id eninlerle”³⁰ yaşamış, bunlara tanıklığın onda yarattığı hüznü idrak etmiş biri olan şair, vicdanından taşan fer-yadı, bahtsızlıklar ve düşkünlükler eşliğinde eserlerinde görünür kılar. Ayrıca “Derûn-ı Dilden Dergâh-ı Dildâra” şiirinde “Doğru hisseyleyen temiz vicdân”³¹ın kalmayışına, vicdansızlığın tercih edilmesine itiraz nedenini, zulme sessizliğin secde edercesine takdir görmesine bağlar. Şair, aşağılık olarak nitelediği bu duruma ve ötekinin acısını dindirme erdeminin, merhametin rağbet görmemesine tahammül edemez.

Abdülfettah Rauf, vicdanında bütün insanların/müslümanların, sıkıntıya gark olmuş mazlumların veya güçsüz bulunup ezilenlerin acısını terennüm eder. “Fransızlara!” şiirinde Ceza-yir Müslümanlarının maruz bırakıldıkları eziyetler karşısında, merhameti kuşanan, hemhâl olma faziletini önemseyen bir

29 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 17.

30 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 37.

31 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 68.

tavır benimsemenin gerekliliğini işler. “Vîcdânlara tazyîk u tahakküm bu mu î mân”³² dizesiyle baskı ve zorbalığın gölgesindeki vicdanın hür yargısını bildiremeyeceğine dikkat çekerek acımasızlara seslenir:

Mazlûm kanı mı bâde şu işret masanızda

Milyonla ocak sönse değıldir tasanızda

Yazmakta yılan zehri mi olmuş ya mürekkeb

*Hiç ayb u günâh yok mu o mel’ûn yasanızda*³³

Bu ifadeler, zulmü yol edinenleri, ötekinin acısına göz/gönül kapatanları ve tasasızlığı ayıplama veya telin içerir. “Dağ başları yırtar koca bir seldi”³⁴ diyerek tasvir ettiği vicdanı, ona mağdurun veya muhtacın durumuna sessiz kalmanın, merhametsizliğin “medeniyet” ve “beşeriyet”ten uzaklaşma olduğunu söyler.

Şairin memnuniyetsizliğinin kaynağı, modern çağın “vîcdân-şiken”³⁵ yani vicdanları kıran, bozan veya kanatan düzenidir. Bütün hayatıyetiyle Osmanlı toplum yaşamı kesintiye uğrar, Abdülfettah Rauf için büyü bozulur ve intizamı sağlayan marifet yitirilir. Artık vicdanlar, habis eğilimlere, fesat tazyikine direnemez. Fakat onun duyarlılığı sınırları geniş bir kapsama sahiptir. Cezayirli gibi Kırım Tatarları da uğradıkları yıkım dolayısıyla Abdülfettah Rauf’un odağındadır:

Ey didiklenmiş çocuklar ey saçı ak ihtiyâr

Ey bıçaklanmış kadınlar ey nice bî-ihtiyâr

Oğluna ağlar basılmış urzına sızlar Tatar

32 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 108.

33 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 109.

34 Abdülfettah Rauf, *Ey Yurdum*, 123.

35 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023), 72.

*Mâcerâ-yı mahvınız vicdânlara hüsrân katar
 Ruslara arslan demem kaplanda olmaz ya hicâb
 Bir yılan tesmîm ederken duymaz asla ıztırâb
 Sende vicdân, sende îmân varsa ey Türk yavrusu
 Gün gözet yağdır o iblîs millete yüz bin şihâb³⁶*

“Tatar Kardeşlerime” şiirindeki bu dizeler, tıpkı Balkan Türkleri gibi azametli günleri, “merkez-i ma’mûr-ı hürriyyet”i geride kalan Tatarların, Rus zulmüyle yüzleşmeleri üzerine şairin vicdanında meydana gelen dalgalanmalardan neşet eder. Kadın, çocuk ya da yaşlı farkı gözetmeksizin eziyeti, merhamete en muhtaç tabakalara kadar yayan Ruslar, bir “mâcerâ-yı mahv” yaratarak Tatar Türklerini vicdanlara hüsrân katacak/verecek vaziyete getirir. Özellikle kendi isteğiyle hareket etmekten mahrum, iradesi elinden alınmış kimseleri imleyen “bî-ihtiyâr” sözcüğü, duyumsanan merhametin hedefini işaret eder. Şair/özne ise bu görüntü karşısında “Türk yavrusu”nu diğerkâmlığa, şefkate ve acının müsebbbine ateş yağdırmaya davet eder. Çünkü onun arzusu tarihe “fıkra-i vicdân”³⁷ bırakacak yani vicdanları huzura erdirecek, adalet esasına dayalı bir kıssaya, bir anlatıya tanık olmaktır. Ancak bu şekilde inkıraz duracak ve makus talihin uğursuzluğu dağıtılacaktır.

“Filistîn-i Şehîde Bir Tahiyeye-i Giryân” şiiri, Hayfa’nın işgaline isyanı ve “Arab’ın âşiyânını yıkıyor”³⁸ dizesiyle şiddetini belirttiği haksızlığı dile getirir. Filistin’in temiz semaları, zulmün ve kötülüğün bulutlarıyla kaplıyken, Abdülfettah Rauf’un/şiir öznesinin vicdanı Arapları “zavallı”/çaresiz ve muzdarip bularak onlara merhamet etmeye yönelir. Onun imgeleminde Üsküp ve Hayfa yazgı gereği eşleşir, bir vicdan özdeşleşmesi yaşar. Şair/

36 Abdülfettah Rauf, *Vardar*, 130.

37 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023), 10.

38 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, 112.

özne adeta Üsküp'te gördüklerini, Hayfa'da yeniden izlemektedir. Bu minvalde vicdanı aynı azabı duyar ama yine de “Kader etme ikinci Endülüs’ü”³⁹ dizesiyle Tanrı’ya yakarır. Düşman eliyle yıkılan, dağıtılan Hayfa, tarumar oluşuyla “Ehl-i vicdânı”⁴⁰ ağlatmaktadır. Türk-İslam memleketlerinin maruz bırakıldığı işgal, yağma, esaret ve müstemleke hâli “Kahramân Mısır ve Mısırlılar İçin!”de de ele alınır. Şiirde, Mısır’ın rezalete, edepsizliğe uğrayarak yandığı, eşi benzeri görülmemiş bu dehşetin vicdan sahiplerini tasaya sürüklediği bir ortam vardır. Fakat öznenin umudu vardır, çünkü “Cesedler yakılır vicdân yakılmaz”⁴¹, vicdanlarda yeşeren/vicdanları ihya eden gayret, inanç ve tarihi bilinç kendini gösterecektir.

Vatan bellediği ata toprağı şehre “Ey Yıldırım’ın bizlere bir andacı Üsküb”⁴² diyerek seslenen şair/özne, tarihe atfıyla şimdi ve geçmiş arasında kıyasa girer. Bu, onu dertlendiren, gama sürükleyen Üsküb’ün elden çıkışına vahlanışını, vicdanlanışını⁴³ belirgin kılmak içindir. “Şehîde-i Şedâ’id-i Üsküb’üm İçin” şiirinde şehit kanından köklenen güller, özlemlilerin döktüğü gözyaşından çıkan şebnemler ve ötüşüyle vicdanların sızı ve haykırışını ağlar gibi yansıtan bülbüller tasavvur edilir. Bütün bunlar madden ve manen viraneleşen Üsküb’ün, şairin vicdan aynasındaki yansımasıdır. Benzer izlek “Hicrân-ı Vatan Hummâsı İçinde” şiirinde de vardır:

39 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, 114.

40 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, 115.

41 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, 125.

42 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, 19.

43 Mehmet Güneş, “Abdülfettah Rauf’un Şiirlerinde Rumeli’nin Tabii Güzelliğine Övgü, Kaybolan Değerlere Ağıt,” *Abdülfettah Rauf: Şiiri, Düşünce Dünyası ve Hayatı* içinde, ed. Sevba Abdula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023), 249-250.

*Yıktılar bir yurdu yâ Rab, kaldı bomboş bir diyâr
 Sardı hep ağyâr u a'dâ, gitti elden nâzlı yâr
 Kalmadı bir yurt içinde tab' u vicdâna uyar
 Ben figân ettimse Tanrım kim bu feryâdı duyar
 Ağlarım öksüz kalan bir bîkes-i giryân gibi
 Şen gülünden ayrı düşmüş bülbül-i nâlân gibi
 İntikâmı yerde kalmış yaslı bir vicdân gibi
 Küfr ü isyânla sarılmış hisli bir îmân gibi⁴⁴*

Düşmanlarca harap edilen yurt sürgünlerle tenhalaşır. Şair/özne millî vicdanın sesi gibi haykırsa da karşılık verecek vicdan/has-sas yürek bulamaz ve Üsküp'ün bir başına kalışına, garipliğine hüzünlenir, göz yaşı döker. Vicdanı yasıdır, intikam duygusu-nu eyleme geçiremez ve ona buğzetmekten başka yol kalmaz. Abdülfettah Rauf, Üsküp'ün “dârüislâm” olmaktan çıkışının de-vamında, Müslümanların yok sayıldığı, her anlamıyla Türk tari-hinin izinin silinmeye çalışıldığı dönemlere şahit olur ve o gün-lerin üzüntüsünü “Hançer vurur tâ vicdâna”⁴⁵ dizesiyle vurgular. Fakat “Işığı parlıyor vicdânımızda”⁴⁶ dediği eski günlerin heybe-tini belleğinde, mutluluk ve özlemini⁴⁷ ise yüreğinde taşıdığını dile getirir. Çünkü o, “bir yeis şairi değil”dir,⁴⁸ her daim inancını önceler ve takatini diri tutar. Abdülfettah Rauf, millî namusun düşman tecavüzüne uğradığı günleri görür ama yine de mağrur

44 Abdülfettah Rauf, *Yine Vatan İçin*, 23.

45 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Ab-dula (Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023), 84.

46 Abdülfettah Rauf, *Zulmetten Nûra*, s. 132.

47 Ertuğrul Karakuş, “Bir Neo-Klasik Balkan Şairinin Vatan Ağıdı: Abdülfettah Rauf'un Şiirinde Üsküp ve Makedonya-1,” *Hikmet Dergisi* 23, (2014): 137-146.

48 Elif Nazim, “Üsküplü Abdülfettah Rauf'un Şiirlerinde Balkan Tarihi, Coğrafyası ve Kültürü” (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul 2024), 42.

geçmişin sevinç dolu hatıralarını belleğinde taşıyarak yazdığı eserleriyle çıkış yolunu aydınlatmayı yeğler.

SONUÇ

Verimli kalemiyle Balkan Türklerinin zorla sınandığı günleri dilezeştirmeyi bilen Abdülfettah Rauf, refahını yitirenleri aldırış edebilen, merhamet çağrılılarıyla dikkatleri ezilene çeken ve insanlığın değer bilgisi etrafında kümelenmesi arzusuyla onu dile getiren bir duyarlığa sahiptir. Bu, her türlü mağduriyete karşı üstlenilen bir sorumluluk veya alınan bir pozisyonudur. Şair bazı erdemleri vicdan üzerinden tanımlar, insani değerleri onun çıktıkları etrafında örnekler. Ayrıca kavram, “Mevlid-i Nebî” ve “Allah Deyince!” şiirlerinde dinî dayanaklarıyla sunulur. Abdülfettah Rauf için vicdan, ilahi merkezli kuralların ilkeleştirildiği ve işler hâle gelerek düzen yaratma yeteneğine erişildiği yerdir. Ona göre Tanrı isteğine boyun eğilmesi koşulunda memnuniyet ve rahatlama yaşamakla, isyan durumunda doğan pişmanlık, azap ve mutsuzluk vicdanın iki zıt kutbunu oluşturur. “Güzel Yurdum”, “Şehîde-i Şedâ'id-i Üsküb'üm İçin” ve “Hicrân-ı Vatan Hummâsı İçinde” de şair, tanık olduğu yıkılma/yıkım, tarumar olma zamanlarına içlenişini, Üsküp'ün ihtiva ettiği birikimin elden gidişini ve Balkan Türklerinin sızısını vicdanına yansıyanlar temelinde işler. Bu şiirlerdeki özne, merhamete mazhar bir milletin mensubudur. Benzer içlenme, “Fransızlara!” ve “Tatar Kardeşlerime” şiirlerinde de şairin Osmanlı İmparatorluğu'nun bakiyesi diğer Türk-İslam coğrafyalarına yönelmesine, çekilen eziyetlere karşı çıkmasına ve ötekine acıma ahlakına misal olacak ifadelerde bulunmasına sebep olur. “Filistîn-i Şehîde Bir Tahiyeye-i Giryân” ve “Kahramân Mısır ve Mısırlılar İçin!”de ise Üsküp'ün maruz kaldığı yazgı yinelenmişçesine betimlemelere, tasa çekenlere acıma ve onların haklarını savunma eşlik eder. Fakat bütün bunlara rağmen Abdülfettah Rauf'un *Na't* ve

Münâcât, Zulmetten Nûra, Ey Yurdum, Vardar ve Yine Vatan İçin kitapları incelendiğinde şairin umutsuzluk ve karamsarlık gibi duygu durumlarına, itibarlı günlerin izini taşıdığını belirttiği vicdanında yer vermediği görülür.

KAYNAKÇA

- Akarsu, Bedia. *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları, 1979.
- Bakırcıoğlu, Rasim. *Ansiklopedik Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2006.
- Bravo, Hamdi. *Vicdanın Sessizliği*. Ankara: Fol, 2020.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefeye Giriş*. Bursa: Sentez Yayıncılık, 2007.
- Dilçin, Cem. *Adlar Sözlüğü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.
- Durkheim, Emile. *Ahlak Eğitimi*. Çeviren: Oğuz Adanır. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, 2004.
- Freud, Sigmund. *Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd*. Çeviren: Ali Babaoğlu. İstanbul: Metis Yayınları, 2011.
- Gökarp, Ziya. *Kitaplar 1*. Haz. Şevket Beysanoğlu, Yusuf Çotuksöken, M. Fahrettin Kırzioğlu, Mustafa Koç ve M. Sabri Koz. İstanbul: YKY, 2019.
- Güneş, Mehmet. “Abdül Fettah Rauf’un Şiirlerinde Rumeli’nin Tabii Güzellğine Övgü, Kaybolan Değerlere Ağıt” *Abdül Fettah Rauf Şiiri, Düşünce Dünyası ve Hayatı*. Ed. Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023, s. 245-259.
- Güngör, Erol. *Ahlâk Psikolojisi ve Sosyal Ahlâk*. İstanbul: Ötüken, 2000.
- Hume, David. *Ahlak İlkeleri Üzerine*. Çeviren: Nil Demir. Ankara: Fol, 2019.
- Karakuş, Ertuğrul. “Bir Neo-Klasik Balkan Şairinin Vatan Ağıdı: Abdül Fettah Rauf’un Şiirinde Üsküp ve Makedonya-1” *Hikmet Dergisi* 23, (2014): s. 132-150.
- Kuçuradi, İonna. *Etik*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu, 2006.
- Nazim, Elif. *Üsküplü Abdül Fettah Rauf’un Şiirlerinde Balkan Tarihi, Coğrafyası ve Kültürü*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul 2024).

Abdül Fettah Rauf. *Ey Yurdum*. Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023.

———. *Na't ve Münâcât*. Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023.

———. *Vardar*. Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023.

———. *Yine Vatan İçin*. Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023.

———. *Zulmetten Nûra*. Haz. Emre Aracı, Emrah Gökçe & Sevba Abdula. Üsküp: IDEFE Yayınları, 2023.

Rousseau, Jean-Jacques. *Emile Ya Da Eğitim Üzerine*. Çeviren: Yaşar Avunç. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.

Smith, Adam. *Ahlaki Duygular Kuramı*. Çeviren: Berkay Tartıcı. İstanbul: Liber Plus Yayınları, 2017.

Spinoza, *Ethika*. Çeviren: Çiğdem Dürüşken. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2012.

Tekin, Ali. “Vicdan ve Vicdani Önergeler Arasındaki İlişki” *İslam Düşüncesinde Vicdan Kavramı*. Ed. Yunus Cengiz ve Selime Çınar. Ankara: Nobel Yayınları, 2018, , s. 33-75.

Topçu, Nurettin. *Ahlâk*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.

Türker, Ömer. *Ahlak-Yeni Bir Yaklaşım*. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2019.